

VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI ÖNÇESİ GIDA SANAYİİNİN SORUNLARI VE BAZI ÖNERİLER

Taylan KIYMAZ (GMO Genel Sekreteri)

Gıda sanayii, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin başında, ihracata dayalı büyümeyi sürdürmüştür. Ancak, 1998 yılından itibaren Rusya gibi ihracatta önemli pazar haline gelmiş olan ülkelerde yaşanan ekonomik kriz sonrasında ihracatta duraklama dönemine girilmesi ile birlikte gıda ürünleri üretimi de azalmıştır. 1995-1998 döneminde yıllık ortalama yüzde 4,9 büyüyen gıda sanayii üretiminin, 1998-2000 döneminde yaklaşık yüzde 2,5 büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Öte yandan, gıda sanayiinde önceki dönemlerdeki benzer sorunlar devam etmektedir. Bu sorunlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilecektir:

- Tarım politikası uygulamaları ile tarım sektörünün altyapı sorunlarından kaynaklanan ve gıda sanayiine yeterli ve kaliteli hammaddenin düzenli şekilde temininde zorluklarla karşılaşılması,
- Gıda sanayiinin ihracatçı alt sektörlerinde yerli hammadde fiyatlarının dış rekabeti olumsuz etkiliyor olması ve ihracat teşviklerinde Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri dahilinde hareket edilmesi zorunluluğu nedenleriyle Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ihracat kaydıyla ithalat yoluna gidilmesi,
- Denetim hizmetlerinin yeterli seviyede bulunmaması ile küçük işletme sayısının fazlalığı ve dağınık yapısının, kayıt dışılığı, modern işletmelerle haksız rekabeti ve tüketici sağlığına uygun koşullarda ve uygun kalitede üretim yapılamama riskini beraberinde getirmesi,
- Yaşanan sorunlar dolayısıyla dış pazarlarda rekabet edebilirliğin olumsuz etkilenmesi ve iç piyasaya daha düşük fiyatlarda ve kaliteli mamullerin sürümünün güçleşmesi,
- Bu sektörü olumsuz yönde etkilemekte olan ekonomik ve finansal sorunlarla bilimsel ve teknolojik gelişmedeki yetersizlik ve kalifiye işgücü teminindeki zorluklar.

Yukarıda sayılan sorunlar gelişmiş ülkelerde yaşanmakta

olan sorunlardan oldukça farklı boyutları içermektedir. Gelişmiş ülkelerde altyapı sorunlarının büyük bir kısmının çözümlenmiş olması nedeniyle daha ziyade tüketici tepkisi, yönlendirmesi ve ihtiyaçları gıda politikalarına yön vermektedir. Bilim ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak gıda sanayii ürünlerinin üretimlerinde uygulanan yöntemler, kullanılan katkı maddeleri, ambalaj malzemesi ve bunların çevreye ve insan sağlığına olan etkileri ile ilgili olarak tüketicilerin endişeleri ve duyarlıkları artmaktadır. Bu durum bir taraftan iç ve dış ticareti etkilerken aynı zamanda gıda mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılmasını ve denetim hizmetinin tüketicilerin güvendiği kamu ve/veya özel statüdeki kuruluşlar tarafından yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu konuda gıda ürünleri ticaretimizde önemli bir yer tutan Avrupa Birliği (AB) gibi gelişmiş ülke/ülke gruplarındaki gelişmeler kayda değer görünmektedir. Özellikle, BSE hastalığından sonra hayvan ve bitki sağlığı konusunda yeni arayışlara girilmiş 1997 yılında Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Gıda Kanunu üzerine hazırlanan Yeşil Kitap ve ardından 1999 yılında daha fazla Gıda Güvenilirliği hedefi doğrultusunda yayımlanan Beyaz Kitap ile Avrupa tüketicisine daha güvenilir gıdaların sunumu amaç olarak belirlenmiştir. Gıda güvenilirliği ve tüketici sağlığı ile ilgili konularda bilimsel araştırmalar yapılmasını sağlamak, tüketiciye doğru bilgi ulaştırılması ve gerektiğinde acil uyarı sistemlerinin kurulmasına yönelik çalışmaları koordine etmek üzere Avrupa Gıda Üst Kurulu (European Food Authority) olarak isimlendirilebileceğimiz bir kurumun oluşturulması gündeme gelmiştir. Bu kurum, AB ülkelerinin gıda denetim sistemleri ile mevzuatta gıda güvenilirliğini ön plana alan yeni bir yapılanma içinde bulunmalarını sağlamak üzere koordinasyon görevini yerine getirecektir.

Tekrar Türkiye'deki koşulların ele alınmasına devam edilecek olursa, geçmiş Plan dönemlerinde sektörde küçük ve orta büyüklükte işletmeler hakim durumda iken

özellikle VII. Plan döneminde ülkemizde mevcut önemli holdinglerin ve bunların yurtdışındaki önemli gıda sanayii kuruluşları ile olan ortaklıklarının sayılarında ve üretimdeki paylarındaki artış görülmektedir. Böylece, söz konusu kuruluşlar sektörde rekabet ortamının yaratılması ve ürün çeşitliliğinin artmasında sürükleyici bir rol üstlenmeye aday duruma gelmişlerdir. Öte yandan, önümüzdeki dönemin önemle izlenmesi gereken konularından biri; gerek süt gerekse diğer gıda sanayii alt sektörlerinde oluşabilecek oligopolistik yapılardır. Bu görev Rekabet Kurumu tarafından yerine getirilmelidir. Gıda denetiminin üretim, işleme ve tüketim aşamalarında gerektiği gibi yerine getirilmesi, tüketicinin ve halk sağlığının korunması, kalitenin geliştirilmesi, dış ticarete rekabet gücünün artırılması, varolan mevzuattaki dağınıklık ve yetersizliklerin giderilmesi ve Avrupa Topluluğu sınıai mevzuatına uyum için 28 Haziran 1995 tarihinde 560 sayılı "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair KHK" çıkartılmıştır. Söz konusu KHK'nin işlerlik kazanmasını teminen hazırlanması öngörülmüş olan yönetmelikler eksiklikleri bulunsa da VII. Plan dönemi içerisinde yayımlanmıştır. Bunlardan gıda maddelerinin tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve pazarlanmasını sağlamak üzere çerçeve bir nitelik taşıyan ve 16 Kasım 1997 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren "Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği" kapsamında halen ürün tebliğlerinin yayımlanmasına devam edilmektedir.

Öte yandan, yalnız mevzuatın yayımlanmasıyla iş bitmemektedir. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığının gıda kontrol ve denetim altyapılarının istenen düzeyde bulunmaması mevzuatın uygulanabilirliğine gölge düşürmektedir. Her iki Bakanlıkta gıda kontrolü ve denetim konularında yeterli yetkin personelin ve personel alımı konusunda yeterli çabanın bulunmaması dikkat çekicidir. Analiz yapacak alet-ekipman konusundaki altyapının güçlendirilmesi zor görünmektedir ancak aslolan nitelikli personelin yetiştirilmesi ve uygun şekilde kullanılabilmesidir.

2000'li yıllarda gıda sanayiinde amaç, tarımsal üretimin uluslararası normlara uygun koşullarda işlenerek değerlendirilmesi ile iç piyasaya tüketici sağlığına uygun ve kaliteli ürünler sunulması ve dış Pazar imkanlarından yararlanarak sektörün dışa açık büyümeye devam etmesidir.

Gıda güvenilirliğinin sağlanması amacıyla kamunun denetim altyapısı ve hizmetlerinin iyileştirilmesi esas olmalıdır. AB mevzuatı ve DTÖ'nün öngördüğü hükümlerle uyumlu, hammadde temin aşamasından piyasaya sürüm aşamasına kadar kalite ve hijyen sistemlerinin sanayi tarafından yaygın biçimde uygulanması önem taşımaktadır.

Tarım-gıda sanayii entegrasyonunun geliştirilmesi yoluyla gıda sanayii talebine uygun hammadde temini sağlanmalıdır. Sanayinin öncülüğünde yeni ürün geliştirilmesine yönelik AR-GE faaliyetlerinin geliştirilmesi ile yeni pazarlara ulaşılması yönünde arayışlara yönelmesi gerekmektedir.

Son yıllarda, genetik olarak değiştirilmiş organizma içeren tarım ve gıda ürünlerinin çevre ve halk sağlığına olabilecek zararları ile ilgili olarak ortaya çıkan tüketici tepkisi nedeniyle özellikle gelişmiş ülkelerde mevzuat düzenlemeleri başlamışken Türkiye'de bu konuda henüz herhangi bir düzenleme yapılamamıştır. Genetik olarak değiştirilmiş organizma içeren tarım ve gıda ürünleri ülkemize ithal edilmektedir ancak etiketleme ve denetim konularında gelişmiş ülkelere benzer düzenlemeler yapılamamaktadır. Söz konusu ürünlerin Türkiye'de üretilmeye başlaması ya da bu ürünleri içeren gıda ürünlerinin dış ülkelere pazarlanması ile yaşanabilecek sorunlar gıda sanayiini yakından etkileyecektir.

Sorunlar çerçevesinde, gıda ürünlerinde ve gıda sanayiinde etkin denetimin yerine getirilmesi için, bakanlıklararası koordinasyon ve işbirliğinin artırılması, bakanlıkların denetim altyapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Toplum sağlığını tehdit eden zehirlenme, BSE, genetik ürünler vb. konularda tüketicinin bilgilendirilmesi ihtiyacı ile tam üyelik sürecinde Avrupa Birliği mevzuatına uyum zorunluluğunu nedeniyle gıda mevzuatında sürekli hale gelecek değişiklikler gözönüne alınarak ilgili tüm kurum ve kuruluşlar ile özel kesimden teknik kişilerin katılımıyla oluşan bir koordinasyon kurulu kurulması zorunlu görülmektedir.

Gerek gıda mühendisi olarak gerekse diğer uzmanlık dallarıyla ortaklaşa yürütülmek kaydıyla yapılacak katkıların gıda sanayiindeki sorunların aşılmasına yardımcı olacağı açıktır. Bu bakımdan, gıda mühendislerinin mevcut sorunların bilincinde olması ve sorunların düzeltilmesi için çaba harçayabilecek bilgi ve enerji birikimini taşıması zorunluluğu bulunmaktadır. ▲